

VILÁG- TÖRTÉNET

8. (40.) évfolyam 2018. 4.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **JONČEV ZSOLT**
A CSEHSZLOVÁK LÉGIÓ ETNIKAI DIMENZIÓI
- **KRAJCSÍR LUKÁCS**
A GOTTWALD DANDÁR TÖRTÉNETE
- **SZ. BÍRÓ ZOLTÁN**
MIÉRT ÉS MIKÉNT BOMLOTT FEL A SZOVJETUNIÓ?
- **DANIELE CONVERSI – SANJAY JERAM**
A VÁLSÁG ELLENÉBEN
- **BARANYI TAMÁS**
1968 MÁJUSA FRANCIAORSZÁGBAN ÉS A NAGYHATALMI
ERŐEGYENSÚLY
- **SZEMLE**
VUKMAN PÉTER, OPRE BERNADETT, PÉTERFI BENCE,
KISS MÁRTON ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Stefano Bottoni,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

8. (40.) évfolyam 2018. 4.

TARTALOM

Birodalmak felbomlása, országok születése (Stefano Bottoni)	533
<i>Tanulmányok</i>	
Jončev Zsolt: A Csehszlovák Légió etnikai dimenziói	537
Krajcsír Lukács: A Gottwald dandár története. Csehszlovákia szerepe Izrael Állam megalakulásában	551
Sz. Bíró Zoltán: Miért és miként bomlott fel a Szovjetunió?	567
Bíró László: Montenegró függetlenné válása	589
Daniele Conversi – Sanjay Jeram: A válság ellenében. Az interkulturális nacionalizmus ereje Katalóniában	611
Balogh Róbert: Éhezés, élelmezés és modernitás a gyarmati Indiában, 1920–1950	633
Baranyi Tamás: 1968 májusa Franciaországban és a nagyhatalmi erőegyensúly	651
<i>Szemle</i>	
Egy ismeretlen szomszéd története (Vukman Péter)	667
A tuniszi kereszties hadjárat, 1270 (Opre Bernadett)	671
A minőségbiztosítás régészeti emlékei a közép- és kora újkorból (Péterfi Bence)	675
Teázó vikingek és selyembe boruló Észak. Keleti áruk a 18. századi skandináv kereskedelemben (Kiss Márton)	678

Jelen számunkat Stefano Bottoni szerkesztette

A tuniszi keresztes hadjárat, 1270¹

Michael Lower a University of Minnesota professzora, kutatásai pedig a középkori földközi-tengeri történelemre, a különböző kultúrákra és a vallási különbségekre irányulnak. A keresztes háborúkhoz kapcsolódóan több művet publikált azokról az európai zsoldosokról, akik átlépték a vallási határokat, és Észak-Afrikában a muszlimok oldalán harcoltak. Jelen könyvében a szerző nem kevesebbre vállalkozott, mint az 1270-es tuniszi keresztes hadjárat bemutatására és elemzésére, amely az utolsó volt a keresztes hadjáratok történetében. Mivel a tuniszi keresztes hadjárat nem csupán európai, hanem földközi-tengeri történelem, így a szerző bővítette tudását az arab és iszlám történelem terén, és arab nyelvű forrásokat is felhasznált a kutatás során annak érdekében, hogy ezt a komplex eseményt többféle perspektívából mutathassa be. A mellékelt térképek a tuniszi keresztes hadjárat során érintett településekről, Tuniszról és a Közel-Keletről segítenek az események nyomon követésében és a könnyebb tájékozódásban. Michael Lower egy olyan többszemponút megközelítést alkalmazott, amely a keresztes háború időszakának vallások közti konfliktusaira és a résztvevők közti viszonyokra koncentrál. Az első fejezetekben a szerző feltárta a főbb szereplők együttműködésének összetettségét és bonyolultságát a keresztes háború előtti években. Ezután a tuniszi keresztes hadjáratot és az azt követő béketárgyalásokat mutatta be. A leírásban külön hangsúlyt kaptak a felek érdekei, melyek keretet adtak a végső egyezménynek. Az utolsó rész pedig erre épülve tárja fel az említett szereplők kapcsolataiban bekövetkezett változásokat.

Elsőként a IX. Lajos francia király és I. Bajbarsz egyiptomi szultán közti kapcsolattal foglalkozik a szerző, mivel mindketten a közel-keleti térszerzésben voltak érdekelték. Bajbarsz számára a jó viszony legitimációt biztosítana kezdődő uralmához és bástyaként szolgált a mongolokkal szemben. IX. Lajos számára pedig a Szentföld kereszténnyé tételét jelentette. Lower felhívja a figyelmet az Anjou Károly itáliai hódítása és IX. Lajos szentföldi tervei közötti kapcsolatra. IV. Orbán pápának ugyan már 1264-ben sikerült megállapodnia Anjou Károllyal, hogy keresztes hadjáratot indít Hohenstaufen Manfréd szicíliai király ellen, az induláshoz viszont szüksége volt IX. Lajosnak, Károly testvérének és hűbérurának a hozzájárulására is, aki már a következő keresztes hadjáratra készült a Szentföldre. Végül a pápának azzal sikerült meggyőznie, hogy Szicília közép-mediterráneumi elhelyezkedése a későbbiekben kiindulópontként szolgálhat a Szentföld felé tartó úton.

A következő fejezetben mutatja be a szerző az I. Anjou Károly szicíliai király és al-Musztanszír tuniszi emír közti diplomáciai kapcsolatot az Anjou-hódítást követő években.

1 Lower, Michael: *The Tunis Crusade of 1270. A Mediterranean History*. Oxford, Oxford University Press, 2018. 240 p.

Mivel al-Musztanszír a Hohenstaufen-uralkodók stratégiai partnere volt, az Anjou-támadás 1266-ban megtörte a két állam közötti status quót, és kérdéssé vált Szicília és Tunisz egymáshoz kapcsolódó viszonya. A helyzetet tovább rontotta, hogy Kasztíliai Frigyes, aki Anjou Károly ellen harcolt 1266-ban, Tuniszban talált menedéket. Ennek ellenére maradt a két állam közötti semleges viszony. Ennek fő oka a kereskedelmi egymásrautaltság volt: al-Musztanszírnak szicíliai gabonára volt szüksége, Anjou Károlynak pedig tuniszi aranyra, hogy kifizesse az adósságait, ami a szicíliai hódítás alatt megnőtt, valamint mindketten politikai stabilitást akartak a Közép-Mediterráneumban.

Ezt követően már a tuniszi kereszties hadjáratot közvetlenül megelőző eseményeket elemzi a szerző, kezdve I. Jakab aragóniai király 1269-ben indított sikertelen kereszties háborújával. Az aragóniai-szicíliai ellentétet erősítette, hogy amíg Anjou Károly a Bajbarsszal való békét támogatta, addig I. Jakab a háború mellett kötelezte el magát. Anjou Károly úgy gondolta, hogy a mamlúk Egyiptom túl erős, és inkább diplomáciailag kellene a kereszties államoknak segítséget nyújtani. Szicíliai királyként és provençai grófként szintén el kívánta kérülni a konfrontációt, mivel az hátrányos lett volna az alexandriai kereskedőinek. Mivel IX. Lajosnak hajókra volt szüksége az átkeléshez, megállapodást kötött Genovával, de Michael Lower felhívja a figyelmet arra, hogy a szerződés nem említette a célállomást, csupán a tengeren való átkelést. Anjou Károly szintén felkínálta az összes hajóját IX. Lajos számára, ő maga viszont nem vállalt kötelezettséget az indulásra. Helyette kiindulási bázist és logisztikai támogatást szeretett volna nyújtani. Eközben egyre mélyült a szakadék Szicília és Tunisz között, mert a követváltások ellenére nem sikerült megállapodni a tuniszi tartozás összegéről.

Lower szerint Anjou Károly 1270. június 19-i parancsa a bizonyíték arra, hogy a keresztiesek végül Tunisz felé vették az irányt, ugyanis ebben és az ezt követő dokumentumokban már nem esik szó a francia király Szicíliaba érkezéséről, ami az Egyiptomba vezető úton szükséges lenne. IX. Lajos 1270. július 2-án Cagliariiban jelentette be a katonáinak, hogy a hadjárat célja Tunisz és nem Egyiptom. A szerző szerint 1270. május közepe és június eleje között történhetett a módosítás, amiről csak IX. Lajos, Anjou Károly és közvetlen tanácsadói tudtak. Az, hogy az utolsó pillanatban változtattak és kizárták a koalíció többi tagját, magában hordozta a meglepetés erejét.

A következő két fejezet a tuniszi kereszties hadjáratral, az azt követő tárgyalásokkal és a létrejött egyezményrel foglalkozik, amit a felek motivációin keresztül mutat be Lower, aki felteszi a kérdést, hogy jelen esetben beszélhetünk-e egyáltalán kereszties háborúról. Ennek egyik oka az, hogy mindkét oldalon harcoltak keresztények. Egyrészt Kasztíliai Frigyes mint tanácsadó vett részt a tunisziak oldalán, másrészt al-Musztanszír serege heterogén összetételű volt, és keresztény zsoldosokat is magában foglalt. A másik ok az volt, hogy mindkét fél vonakodott a harctól. IX. Lajos először nem akart partra szállni, majd megtiltotta a katonáknak, hogy üldözzék azokat a lovasokat, akik kisebb rajtaütésekkel akarták harcra kényszeríteni a keresztieseket. Ugyanakkor a tuniszi emír a városfalon belül tartotta a seregét, és Ibn Khaldun 14. századi arab történész szerint ő maga végig a pavilonjában maradt, és nem vezette harcba a népét. Anjou Károly is támogatta a francia király tartózkodó politikáját, mivel ha nélküle foglalják el Tuniszt, nem csupán a zsákmánytól esik el, hanem az elmaradt tuniszi adó megfizetésétől is.

A szicíliai király és az utánpótlás 1270. augusztus 25-én érkezett Tuniszba, ami nagy megkönnyebbülést jelentett a katonák számára, mivel már kezdtek kifogyni a készleteikből, ráadásul időközben járvány ütött ki a táborban, amelyben maga IX. Lajos is meghalt, és fia, Fülöp lett a francia király. Habár mindenki úgy hitte, hogy Anjou Károly késett, valójában idejében érkezett, ugyanis az Anjou regiszterek azt sejtetik, hogy a szicíliai király 1270. június

közepén kezdett készülődni a hadjáratra, és pénz, hajó, valamint katonák hiánya miatt több állomást útba kellett ejtenie. Végül Nápoly, Palermo, Trapani és Tunisz érintésével érkezett meg. Az első összecsapást egy váratlan homokvihar szakította félbe, ami miatt mindkét seregnek meg kellett hátrálnia. Ekkor ült először tárgyalóasztalhoz a két fél. Károly úgy döntött, hogy hosszú távra tervez, mivel ennél nem adódik majd jobb alkalom egy kedvező megállapodásra. Előnyös tárgyalási pozíciója ellenére egy hónapig tárgyalt al-Musztanszírral, aki nem volt hajlandó elfogadni a feltételeket. Ő tudta, hogy mit jelent fenntartani egy hadsereget ezen a területen, és kész volt tovább folytatni a küzdelmet. III. Fülöpnek mint újdonsült uralkodónak demonstrálnia kellett az erejét a bárók és a lovagok előtt, ezért beleegyezett egy mindent elsöprő támadásba. 1270. október 2-án a keresztesek megrohamozták a tunisziak táborát, és miután megfutamították a sereget, kifosztották a táborot. Ezt követően már a tuniszi emír is a konfliktus befejezésére törekedett. Anjou Károly és al-Musztanszír több héten keresztül készített elő egy egyezményt, mely felszámolta a keresztes hadjáratot, és rendezte azokat a kérdéseket, amelyek megrontották a ketjük közötti kapcsolatot.

Az egyezményt 1270. október 30-án véglegesítették. A szöveget arabul és egy európai nyelven jegyezték fel, valószínűleg ófranciául, de csak az arab verzió maradt fenn. Lower részletesen elemzi a főbb pontokat, melyek a kereskedelmi előjogokat, a szabad vallásgyakorlást, a kereszteseknek nyújtott kártalanítást és a Szicíliai Királyságnak elmaradt adó megfizetését tartalmazták. Emellett az egyezmény megtiltotta, hogy menedéket nyújtsanak a másik fél ellenségeinek. A kártalanítás összege 210 ezer uncia arany volt, amelynek egyharmada Anjou Károlyt, újabb egyharmada a francia királyt illette, a maradék arany pedig a francia nemesek között oszlott meg. A tuniszi emír az utolsó öt évre ismerte el Szicíliaval szembeni tartozását, ami évi 12 ezer uncia arany volt, pontosan annyi, amennyit előtte a császárnak fizetett. Az adó pedig a duplájára, évi 24 ezer uncia aranyra emelkedett az egyezmény napjától számítva. Így Károlynak végül sikerült elérnie a célját, amit kitűzött.

A könyv utolsó részében leírt események még szorosan kapcsolódnak a tuniszi keresztes hadjáratához. Magát a keresztes hadjáratot még nem tekintették lezártnak, ugyanis azt eredetileg a mamlúk Egyiptom ellen tervezték, és az, hogy végül Tuniszba mentek a keresztesek, nem zárta ki egy későbbi egyiptomi hadjárat lehetőségét. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy Anjou Károly Tuniszból Szicíliaba hívta Edward angol herceget, hogy megbeszéljék a keresztes hadjárat további lépéseit. Végül 1271 tavaszán 300 lovaggal indította el a herceget Egyiptomba. Ezzel egy időben követeket küldött a szultánhoz, mivel úgy vélte, hogy ha Edward a hadjáratával nyomást tud gyakorolni Bajbarszra, követői abból előnyt kovácsolhatnak. Végül a következő év tavaszán, amikor Abaka mongol kán is csatlakozott hozzájuk, sikerült tárgyalásra kényszeríteni a szultánt, aminek eredményeként létrejött a caesareai egyezmény. A keresztesek visszaszerezték az Akkói-síkságot és a Názáretbe tartó zarándokút feletti ellenőrzést. Edward herceg azonban nem írta alá az egyezményt, és kész volt tovább folytatni a küzdelmet, aminek végül az vetett véget, hogy Bajbarsz a herceg megölésére felfogadott egy bérgyilkost. Edward ugyan túlélte a merényletet, de ezt követően visszatért hazájába, és ezzel véget ért a keresztes háborúk korszaka.

Eközben a tuniszi emír elfogadta ugyan az adófizetői státusz pénzügyi következményeit, de a politikait nem. 1270 után al-Musztanszír elkezdte helyreállítani a kapcsolatait az itáliai köztársaságokkal és az Aragóniai Királysággal. Mivel Aragónia Anjou Károly ellenségének számított, úgy tűnhet, hogy a tuniszi egyezmény korlátozta a kapcsolatokat, de végül az emírnek sikerült elérnie, hogy az Anjou Királyság és Aragónia is szövetségesként tekintsen rá.

A tuniszi keresztes hadjárat világméretű volt elgondolásában és kivitelezésében is. Nem csupán Franciaország, Szicília, Tunisz és Egyiptom vett részt benne, hanem Aragónia,

Genova, Kasztília, az Angol Királyság is, sőt a mongol államok is befolyásolták az események alakulását. Összefoglalásként elmondható, hogy Michael Lower egy rendkívül részletgazdag és komplex megközelítést alkalmazott a tuniszi kereszties hadjárat bemutatására. Azáltal, hogy az európai mellett arab nyelvű forrásokat és szakirodalmat is felhasznált, lehetővé vált, hogy teljes képet kapjunk a keresztény és muszlim felek motivációiról és érdekeiről is. Ennek köszönhetően egy eddig viszonylag kevésbé kutatott és ismert kereszties háború a mediterrán politika középpontjába került.

*Opre Bernadett**

* A szerző a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának doktorandusza (4002 Debrecen, Egyetem tér 1.).

CONTENTS

Fall of Empires, Formation of Countries (Stefano Bottoni)	533
<i>Studies</i>	
Zsolt Jončev: Ethnic Dimensions of the Czechoslovak Legion	537
Lukács Krajcsír: The History of the Gottwald Brigade: Czechoslovakia's Role in Birth of State of Israel	551
Zoltán Sz. Bíró: How and Why Did the Soviet Union Fall Apart?	567
László Bíró: Independence of Montenegro	589
Daniele Conversi – Sanjay Jeram: Despite the Crisis: The Resilience of Intercultural Nationalism in Catalonia	611
Róbert Balogh: Starvation, Nutrition and Modernity in Late Colonial India, 1920–1950	633
Tamás Baranyi: May 1968 in France and the Balance of Forces in Great Power Relations	651
<i>Book Reviews</i>	
History of Czechoslovakia in Documents (Péter Vukman)	667
The Tunis Crusade of 1270: A Mediterranean History (Bernadett Opre)	671
Trademarks of Cloth Rolls: Archaeological Remains of the Textile Trade in the Hungarian Kingdom (Bence Péterfi)	675
Silk and Tea in the North: Scandinavian Trade and the Market for Asian Goods in Eighteenth-Century Europe (Márton Kiss)	678

HU ISSN 0083-6265

Kiadja az MTA BTK Történettudományi Intézet
A kiadásért felel Fodor Pál igazgató
A szedési, tördelési munkálatokat
az MTA BTK TTI tudományos információs témacsoportja végezte
Vezető: Kovács Éva
Tördelőszerkesztő: Zsigmondné Balázs Ildikó
Térkép: Nagy Béla
Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáma: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4., telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2018-as évfolyamának megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

25nka
Nemzeti Kulturális Alap